

kulturowej, która stałaby się podstawą dla przyszłego rozwoju; na początku lat dziewięćdziesiątych zakwestionowano przydatność społeczno-politycznych wartości kształtowanych od przemian rewolucyjnych na początku XX w. Przewartościowaniu poddano fundamentalne kwestie przynależności narodowej, etnicznej i obywatelskiej społeczeństwa zamieszkującego terytorium Federacji Rosyjskiej. Nośnym problemem stała się integracja europejska. Ujawniły się w tym względzie pytania dotyczące tożsamości rosyjskiej, tj. zarówno przeszłości, pochodzenia, narodu, rozwoju kulturowo-cywilizacyjnego, jak teraźniejszości – kondycji państwa na tle rzeczywistości europejskiej: problemów gospodarczych, militarnych, demograficznych, dziedzictwa przeszłości, rozwoju kulturalnego, poziomu cywilizacyjnego w rzeczywistości globalnej; oraz wyzwań przyszłości – aspiracji, dążeń: mocarstwa czy jednego z państw ładu zintegrowanej Europy? Zwracając uwagę na stosunek Rosjan do rzeczywistości zachodnioeuropejskiej podkreśla się zachowania ambiwalencji; zarówno wskazuje się akceptację wartości zachodnioeuropejskich, jak i ich negację (s. 470). W analizie poznawczej prezentuje się modele strategicznego rozwoju państwa rosyjskiego (s. 481). Podobnie też zarysowano w poznaniu proces globalizacji; zwrócono uwagę na jego aprobatę oraz dezaprobatę, ujawniającym przy tym racje, argumenty, możliwości i bariery kulturowo-cywilizacyjne. Np. przeciwnicy globalizacji wymieniają następujące argumenty: 1. globalizacja grozi utratą suwerenności państwowej i ingerencją innych zewnętrznych podmiotów w wewnętrzne problemy Rosji; 2. oznacza dalsze utwierdzenie amerykańskiej dominacji w świecie, realizację amerykańskiego obrazu świata i amerykańskiej wizji i stylu życia, co będzie skutkowało zniszczeniem tradycyjnych wartości; 3. oznacza ona dalsze rozwarstwienie społeczeństwa światowego, utrzymywanie się i pogłębianie nierówności, a korzyści z globalizacji będą dotyczyły społeczeństw wysoko rozwiniętych; 4. globalizacja kieruje się własną logiką, na którą Moskwa nie ma decydującego wpływu, co oznacza, iż proces nie daje Rosji żadnych korzyści (s. 503). Przekonywująco zaprezentowano relacje rosyjsko-WNP oraz polsko-rosyjskie.

Refleksyjny ogląd przemian dokonujących się w Rosji, a w tym podkreślenie ich w generowaniu i stymulowaniu ukazano w „Zakończeniu”;

podkreślono, że Rosja pozostaje ze względu na potencjał ludzki i gospodarczy ważną siłą polityczną w łaździe międzynarodowym, a w tym w tworzeniu się ładu ogólnoswiatowego.

Zaprezentowany materiał faktograficzny oraz eksplanacyjno-predyktywny osadzono w starannie zebranej i wykorzystanej bazie źródłowej oraz literaturze przedmiotu, co ukazano zarówno w aparacie naukowym, jak i zestawieniu bibliograficznym.

Książka jest oryginalnym osiągnięciem naukowo-poznawczym; dostarcza się w niej w łaździe monograficznym podstawowej wiedzy o przeszłości i teraźniejszości funkcjonowania instytucji politycznych, o kształtowaniu się odrębności kulturowo-cywilizacyjnej Rosji, a w tym o kulturze politycznej. Jest to kompendium starannie opracowane pod względem metodycznym i metodologicznym wiedzy o tradycji i jej sile w funkcjonowaniu życia społeczno-politycznego Rosji; jest to odniesienie się do zmitologizowanego i stereotypowego postrzegania Rosji jako państwa pozostającego w różnych odniesieniach z Polską, a zwłaszcza w kontekście wspólnych korzeni słowiańskich.

Prezentowane studium w ważnym stopniu wzbogaca wiedzę o współczesnych przemianach kulturowo-cywilizacyjnych, a w tym w Rosji stanowiącej ważny podmiot stosunków międzynarodowych.

Andrzej Chodubski

Jarosław Gabig, *Rola Francji we współczesnych przemianach politycznych Europy*, Dom Wydawniczy Duet, Toruń 2003, ss. 327.

W warunkach współczesnych przemian globalnych fenomenem politycznym jest tworzenie się instytucji integracji europejskiej; zjawisko integracji europejskiej ma wielowiekową tradycję; istotnym spoiwem było w nim przyjmowanie chrześcijaństwa jako religii państwowej oraz podstawowych wartości kultury duchowej sięgających czasów starożytnej Grecji i Rzymu; nowa rzeczywistość ujawniła się po II wojnie światowej; wyzwaniem szczególnym stało się utworzenie instytucji stojącej na straży niedopuszczenia do wywołania kolejnych wojen, niedopuszczenie do ujawnienia się agresji na kontynencie. Szcz-

gólną aktywność na tym polu ujawniła Francja. Stała się ona inicjatorem nowego zjednoczenia Europy; ważnym wyzwaniem postawionym przez nią było niedopuszczenie do odrodzenia się państwa niemieckiego jako potęgi politycznej zagrażającej kulturowo-cywilizacyjnej rzeczywistości europejskiej. Francja ujawniła niemal jednocześnie też krytyczny stosunek do integracji europejskiej, co wyraziło się w jej polityce zagranicznej. W sytuacji urzeczywistniania procesu integracji europejskiej pojawiło się do niego swoiste stanowisko „potrzebny, ale niekochany”; proces potrzebny, jako że czyni Francję podmiotem generującym ład europejski; proces „niekochany”, gdyż osłabia tożsamość narodu i państwa. Współcześnie Francja daje wyraz urzeczywistnianiu podstawowych założeń procesu integracyjnego i jednocześnie jest rzeczniką poszanowania tożsamości narodowej, co wyraża się przede wszystkim w sferze kultury.

Francja jako podmiot generujący i stymulujący procesy integracji europejskiej stała się przedmiotem analizy poznawczej w prezentowanej książce. Istotę problemu zarysowano w czterech rozdziałach, tj. I. Czynniki kształtujące tożsamość kulturową Francji; II. Oblicze cywilizacji europejskiej; III. Idea i rzeczywistość w procesie kształtowania się integracji europejskiej. Jest to logiczny układ treści. Ukazuje się tu odrębność kulturową Francji na tle tożsamości europejskiej, następnie charakteryzuje się istotę założenia, mechanizmy sprawce procesu integracji europejskiej i w końcu charakteryzuje się sytuację Francji w kontekście ujawniających się możliwości i barier w integracji europejskiej.

Zasadniczą treść wykładu poprzedza „Wstęp”, w którym wskazuje się aktualność badawczą prezentowanego problemu, na postawione cele i zadania badawcze, zastosowane metody i techniki pozyskiwania, gromadzenia, opracowywania materiałów źródłowych oraz literatury przedmiotu; przy czym podejmuje się charakterystykę stanu badań z tego zakresu.

Charakteryzując warunki geograficzno-przyrodnicze Francji zauważa się korzystne usytuowanie państwa w rzeczywistości przestrzennej, m.in. związane z posiadaniem wybrzeży trzech mórz, co przyczyniło się do zaliczenia kraju do ładu kształtowanego przez kupców i żeglarzy; wskazuje się na różnorodność warunków geograficzno-przyrodniczych, sprzyjających rozwojowi

cywilizacyjnemu zamieszkujących tam społeczności; przy czym zauważa się, że ślady życia ludzkiego pojawiły się tam bardzo wcześnie na tle innych miejsc najstarszego ujawniania się obecności człowieka w przestrzeni europejskiej; wskazuje się na ślady życia ludzkiego sprzed XL w. p.n.e. Obecnie jest to kraj liczący 58,3 mln ludności; sytuuje się pod względem wielkości demograficznej na trzecim miejscu w Europie; szacuje się, że ok. 1,5 mln Francuzów zamieszkuje w diasporze. W XX w. ujawniło się na dużą skalę malejące tempo przyrostu naturalnego. W 1939 r. państwo ogłosiło kodeks rodzinny przyznający rodzinom wielodzietnym dodatki rodzinne, ulgi podatkowe oraz wiele innych przywilejów; w ostatnich latach obserwuje się szczególnie zmniejszanie się tego wskaźnika (s. 31). W tej sytuacji pojawiają się w przestrzeni francuskiej cudzoziemcy; najliczniejsze społeczności stanowią Algierczycy, Portugalczycy, Marokańczycy, Włosi i Hiszpanie. Zjawiskiem ujawniającym się z dużą siłą w ładzie demograficznym kraju jest wzrost liczby ludzi w podeszłym wieku, wydłuża się długość życia ludzkiego, a tym samym ujawnia się nowa kategoria w podziałach życia – czwarty wiek, jako że przeciętne trwanie życia trwa 80 lat; wiąże się to ze zdobyciami rozwoju cywilizacyjnego, świadomością ochrony zdrowia, stosowaniem nowoczesnych środków farmaceutycznych itp.

Przywołując dziedzictwo przeszłości zarówno polityczne, jak i rozwoju gospodarczego wskazuje się na główne ogniwa przeobrażające życie kulturowo-cywilizacyjne państwa i społeczeństwa; wskazuje się zarówno ogólne procesy przemian, jak i zasługi polityków wpływających na ważne zmiany w obrazie życia kulturowego, a w tym m.in. Ludwika XIII (1610–1643), Ludwika IV (1643–1715), którzy utworzyli scentralizowane państwo, ład absolutystyczny, Napoleona Bonaparte (1769–1821) – przeprowadzającego państwo z rzeczywistości feudalnej do ładu kapitalistycznego, czy Charles de Gaulle (1890–1970) – kształtującego ład kulturowy, a w tym polityczny po II wojnie światowej.

W wykładzie wskazuje się na specyfikę rozwoju gospodarczego Francji w powiązaniu z rozwojem cywilizacyjnym Europy, a w tym wyodrębnia się formacje kulturowe i ich ład gospodarczy (średniowieczny, nowożytny, pierwszej połowy XIX w., drugiej połowy XIX i początku XX w.,

międzywojenny, powojenny), w rzeczywistości tej wskazuje się na znaczenie ujawniających się kryzysów na rozwój gospodarczy kraju; w objaśnieniu zjawisk i procesów rozwoju gospodarczego dostarcza się wiedzy komparatystycznej, a w tym zwłaszcza z ładu Stanów Zjednoczonych, Niemiec, Wielkiej Brytanii i Japonii. Zauważa się, że Francja w przeszłości i obecnie zajmuje ważną pozycję w gospodarce Europy i świata; zaliczana jest do mocarstw o największej produkcji przemysłowej i rolniczej; w sferze eksportu plasuje się na piątej pozycji w rankingach światowych po USA, RFN, Wielkiej Brytanii i Japonii (s. 86).

W prezentacji obrazu życia kulturalnego podkreśla się dużą siłę rozwoju różnych dziedzin sztuki, kultury i nauki; podkreśla się osiągnięcia kultury materialnej stanowiące znaczący element dziedzictwa europejskiego; podkreśla się przy tym wyraźny podział na poziom rozwoju i odrębność północy i południa kraju.

W prezentacji obrazu życia kulturalnego podkreśla się dużą siłę rozwoju różnych dziedzin sztuki, kultury i nauki; osiągnięcia kultury materialnej stanowiące znaczący element dziedzictwa europejskiego; oraz wyraźny podział na poziom rozwoju i odrębność północy i południa kraju.

W rozdziale drugim pracy uwagę skoncentrowano na ukazaniu oblicza cywilizacyjnego Europy, w której częstą stanowi rzeczywistość kulturowa Francji. Dostarcza się tu syntetycznej wiedzy o: 1. przestrzeni geograficzno-przyrodniczej, 2. ludności, 3. historii, 4. gospodarce i 5. kulturze. Prezentacja ta w pełni koresponduje z ogniwami charakterystyki dotyczącej Francji ukazany w rozdziale pierwszym. Przypomina się tu, że Europa stanowi 7,1% obszaru kuli ziemskiej oraz jej usytuowanie na kontynencie w ładzie granicznym, który jest z politycznego punktu widzenia nierzadko dyskusyjny, a w tym w odniesieniu do granicy wschodniej; niekiedy wskazuje się, że z kulturowego punktu widzenia nie należy zaliczać do Europy Rosji, jako że stanowi ona odrębną cywilizację; aczkolwiek z geograficznego punktu widzenia obecnie przyjmuje się, że granicę tę wyznaczają góry Ural oraz rzeka Ural wpadająca do Morza Kaspijskiego. Ludność Europy stanowi ok. 10% światowej populacji; charakterystycznym zjawiskiem jest jej duża ruchliwość przestrzenna oraz dysproporcje w rozmieszczeniu przestrzennym, co jest następstwem przede

wszystkim tempa rozwoju gospodarczego i tworzenia się aglomeracji przyciągających zawodowo ludzi z różnych części kontynentu oraz poszczególnych krajów; szczególnie charakterystyczny obraz w tym względzie prezentują Belgia, Holandia i Niemcy.

Objaśniając pochodzenie nazwy Europy przytacza się greckie słowo – *euros* oznaczające ciemną wodę, które jako pierwszy używał Homer, ok. 600 r. p.n.e., określając przestrzeń leżącą na północ od Grecji (s. 136). Częściej jednak przyjmuje się przekaz mityczny, gdzie wskazuje się, że Europa była córką władcy fenickiego Agenora; została ona uprowadzona przez Zeusa, który osiedlił ją na Krecie; urodziła mu trzech synów: Minosa, Sarpendoną, Radamantysa, którzy zdobyli najwyższą władzę w przestrzeni położonej na północ od Grecji. W prezentacji zagadnienia wskazuje się procesy scalenia ładów kulturowych, oddziaływania i wpływy zewnętrzne, a w tym zwłaszcza płynące z dziedzictwa starożytnych Rzymu i Grecji; podkreśla się znaczenie dla rozwoju kontynentu odkryć geograficznych, a w tym dotarcia do nowego kontynentu przez Krzysztofa Kolumba, który nazwano Ameryką. Wydarzenie to „otworzyło” Europę na świat, nastąpiło odchodzić od uniwersalnych wartości średnowiecznych; ujawniła się duża ruchliwość przestrzenna, a w ślad za nią nowe formy aktywności gospodarczej, nowe myślenie, nowe ideały w zakresie funkcjonowania społeczno-politycznego. Kolejny ważki etap przeobrażający Europę ujawnił się pod wpływem Rewolucji Francuskiej; w ładzie gospodarczym nastąpiła pełna legitymizacja stosunków kapitalistycznych, w rzeczywistości politycznej dużą nośność zdobyła Deklaracja Praw Człowieka, która stała się inspiracją do ujawniania nowych wartości społecznych i politycznych, do tworzenia się nowego ładu instytucjonalnego, co zostało pogłębione przez wydarzenia rewolucyjne zwane Wiosną Ludów i ich następstwa wyrażające się w tworzeniu nowego ładu ustrojowego-parlamentarnego, rządowego, partyjnego, organizacji społeczno-politycznych, jak też w ujawnianiu wartości kultury politycznej; tempo przemian, a w tym wzrost dążeń i aspiracji państw doprowadził do ujawniania się różnych sprzeczności interesów narodowych i państwowych, których kulminacją stał się wybuch I wojny światowej (1914–1918), a po 20 latach II wojny światowej (1939–1945). Skutki wojen,

a zwłaszcza doświadczenie II wojny światowej stało się wielkim wstrząsem dla ludzkości, ujawniła się groźba zagłady ludzkości. Stąd też w czasie jej trwania ujawniły się dążenia do całkowitego wyeliminowania wojny jako narzędzia rozwiązywania sprzecznych interesów między podmiotami życia politycznego; najważniejszym instytucjonalnym rozwiązaniem problemu stało się powołanie podmiotu mogącego stać na straży pokoju i bezpieczeństwa; ważną rolę też wyznaczono Unii Europejskiej; wskazano tu też na podział państw europejskich po II wojnie światowej na blok zachodnioeuropejski i tzw. państw demokracji ludowej; podział ten rodzący sprzeczności interesów, a wyrażający się też w tzw. zimnej wojnie zakończony został na początku lat dziewięćdziesiątych.

Prezentując rozwój gospodarczy Europy dostarczono podstawowych informacji o handlu, rolnictwie, różnych gałęziach przemysłu w przeszłości i współcześnie; niektóre dane zaprezentowano w ujęciu tabelarycznym, co jest istotne z punktu widzenia analizy komparatystycznej. Podobnie też zaprezentowano rozwój kultury, tj. przywołano najistotniejsze znaki kultury materialnej i duchowej różnych narodów i państw współtworzące europejskość; w prezentacji tej Autor odwołuje się od dziedzictwa starożytnych Grecji i Rzymu jako fundamentu kulturowo-cywilizacyjnego Europy; przywołuje się ponadczasowe wartości wypracowane w starożytnej Grecji zawierające się w ideałach: prawdy, dobra i piękna oraz wyrosłe w Rzymie wartości: instytucjonalizacji (organizacji), poszanowania ładu prawnego i porozumień (umów), które pozostają w rzeczywistości chrześcijańskiej „służby w imię drugiego człowieka”. Prezentując zagadnienia integracji europejskiej dostarcza się również wiedzy podstawowej ujawniającej ogniwa tego procesu. Refleksyjnie wskazuje się na tzw. oscylacje cykliczne w dziejach Europy, kiedy pojawiały się tendencje unifikujące rzeczywistość kulturową na tym kontynencie, a następnie charakterystyczna stawała się dywersyfikacja polityczna oraz społeczno-gospodarcza; zwraca się uwagę na unifikującą się w cesarstwie rzymskim, w imperium Karola Wielkiego, w czasie krucjat, czasach Napoleońskich, Świętym Przymierzu; wskazuje się siły generujące unifikację i jej promotorów; zjawiska te wiążą się z umacnianiem się ładu imperialnego oraz jego „kruszeniem” się; wskazuje się,

że w procesie integracyjnym ważną rolę spełniali wybitni politycy oraz wojsko jako ich narzędzie realizacji politycznej; ujawnia się wagę centralizacji życia społeczno-politycznego oraz rzeczywistości zwanej demokratyczną; podkreśla się w procesach unifikacyjnych rolę Niemiec oraz Francji; wskazuje się, że idea współczesnej integracji europejskiej nośną stała się w okresie międzywojennym; ważną rolę w jej popularyzacji odegrał austriacki arystokrata hr. Coudenhove-Kalergi (1894–1972); zainicjował on utworzenie Unii Paneuropejskiej; wyrażał on opinię o ujawniającej się wtedy alternatywnie w Europie „albo przekroczy ona narodowe konflikty i zjednoczy się w federalnym związku, albo wcześniej czy później ulegnie rosyjskiemu podbojowi”. Przywołuje się ogniwa integracji rodzące się w toku dyskusji, konferencji międzynarodowych, w których ważną rolę odgrywali mężowie stanu oraz politycy państw zachodnioeuropejskich; symbolicznym ważnym przełomem było ustanowienie w 1955 r. sztandaru europejskiego oraz przyjęcie w 1972 r. hymnu, którym stała się *Oda do radości* z IX symfonii Beethovena.

Wskazuje się na trudności integracyjne wynikające z dysonansu między Europą Zachodnią i Wschodnią.

Nowym wyzwaniem w procesie integracyjnym stały się rozwiązania prawne; tworzące się instytucje zwane unijnymi wypracowały swoisty system zwany prawem europejskim, co wyraża się w wydawaniu rozporządzeń, dyrektyw, decyzji, zaleceń, opinii; w wykładzie dostarcza się wiedzy objaśniającej specyfikę funkcjonowania tej instytucji; podkreśla się, że prawo europejskie jest sumą poszczególnych praw krajów członkowskich; lecz jest ono zjawiskiem, które zaczęło funkcjonować w momencie współpracy gospodarczej państw członkowskich. Regulowanie określonych spraw na poziomie europejskim wynika z konkretnych zapisów traktatów założycielskich i w tym znaczeniu prawo europejskie ma określony a zarazem ograniczony zasięg przedmiotowy; regulacja europejska nie obejmuje wszystkich dziedzin życia i ogranicza się do takich sfer, jak prawo celne, prawo o spółkach, ochrona środowiska, usługi finansowe, ochrona konsumenta, prowadzenie działalności gospodarczej oraz wiele innych, wynikających bezpośrednio z zapisów traktatowych; proces kształtowania się prawa europejskiego nie jest zakończony i jego

rozwój będzie wynikać ze stopnia rozwoju procesów integracyjnych w Europie i obejmowania nim coraz to nowych dziedzin życia; prawo europejskie pojawia się tam, gdzie istnieje konieczność wprowadzenia pewnych jednolitych rozwiązań na terenie Unii Europejskiej (s. 222–223).

Wskazując zasłużonych polityków dla urzeczywistnienia idei integracji europejskiej przypomina się przesłanki, jakie skłoniły ich do zaangażowania się w proces; wskazuje się najważniejsze ogniwa ich aktywności oraz ich recepcję międzynarodową; np. przypomina się przesłanie Roberta Schumana z 1950 r., w którym wskazywał ów polityk „Europa nie powstanie od razu i jako konstrukcja będzie się budować poprzez konkretne realizacje, tworząc w pierwszym rzędzie faktyczną solidarność” (s. 228).

Najistotniejszą część analizy poznawczej dotyczącej roli Francji w kształtującym się nowym ładzie europejskim zaprezentowano w rozdziale czwartym książki. Wyodrębniono tu jako podstawowe zagadnienia: 1. Wpływ kultury francuskiej na Europę; 2. System polityczny Francji w dobie kształtowania się Wspólnoty Europejskiej; 3. Stosunek Francuzów wobec procesu integracji europejskiej; 4. Stanowisko Francji wobec rozszerzenia Unii Europejskiej; 5. Francja a wyzwania globalne. W oddziaływaniu kultury francuskiej na rzeczywistość kulturową Europy sięga się dziejstwa przeszłości i przypomina się, że od czasów średniowiecza ujawniało się zainteresowanie kulturą Francji, osławiano wypracowane w niej wzory, modele, wartości, postawy społeczne itp. Zauważa się, że z dużym zainteresowaniem spotykały się w Europie dzieła francuskich myślicieli; często tłumaczono je na języki innych narodów; z dużą siłą ujawniło się naśladownictwo z zakresu mody, stylu życia, zwłaszcza w bogatych kręgach społeczeństwa. Naśladownictwo to doprowadziło do swoistego poczucia niższości w sferze kultury w krajach Europy Środkowej i Wschodniej. Ważnym ogniwem umacniającym tę rzeczywistość była praca „mistrzów kultury” z Francji w wielu ośrodkach na całym kontynencie; wychodzili oni naprzeciw zapotrzebowaniu na francuskie wyroby oraz upodobania estetyczne, m.in. pracowali jako krawcy, fryzjerzy, kucharze, rzemieślnicy różnych dziedzin usług; zwłaszcza z dużą siłą ujawniło się oddziaływanie kultury francuskiej w XVIII w. Powszechnym

zjawiskiem stało się wtedy upowszechnianie wzorów kultury francuskiej wśród tzw. elit europejskich; na początku XIX w. wzory francuskie ugruntowały działania polityczne Napoleona Bonaparte'go. Wyjątkowym ośrodkiem kultury europejskiej przez stulecia był Paryż; przyjęło się nawet twierdzenie, że był on swoistym „laboratorium kultury wielu pokoleń”; chętnie przybywali do tego miasta artyści i uczeni z różnych krajów w celu oswojenia nowych wzorów określanych mianem cywilizacji europejskiej.

Z dużym zainteresowaniem państw europejskich spotykał się w ciągu stuleci ład polityczny Francji; był on przedmiotem naśladowań; nierzadko zwracano się do myślicieli francuskich o opinie dotyczące reformowania ustrojów przez różne podmioty; w tym również Polacy zwrócili się z taką ofertą dotyczącą reformy ustroju w II połowie XVIII w. do Jana Jakuba Rousseau. Współczesna rzeczywistość ustrojowa Francji jest również przedmiotem uwagi wielu państw; różne jej rozwiązania są wykorzystywane w kształtowaniu ładu zinstytucjonalizowanego wielu państw, a w tym też w Polsce.

Tworzenie się instytucji unijnych społeczeństwo postrzega zwykle pozytywnie; ok. 71% obywateli Francji odczytuje ich funkcjonowanie za korzystne dla państwa, aczkolwiek systematycznie powiększa się liczba sceptyków, a nawet ich przeciwników; ważną rolę w niechęci do tworzących się instytucji wyraża się w pełni stosunek do Niemiec; w pamięci licznych Francuzów żywe są obrazy z wojen światowych, za które ponoszą odpowiedzialność Niemcy, dlatego obecnie nie godzą się na współdziałanie z nimi w nowo kształtującym się ładzie europejskim; w ogóle Francuzi postrzegają i inne narody europejskie za trudne do współżycia w ramach wspólnych instytucji; ujawniają się w tym względzie postawy niechęci, nietolerancji; podkreśla się w wykładzie, że społeczeństwo francuskie zaczęło wykazywać nieprzychylnie nastawienie w stosunku do tzw. ludności kolorowej, w szczególności do muzułmanów z Afryki Północnej, oskarżając ich o zabieranie możliwości zarobkowania Francuzom; obawiają się również muzułmanów ze względu na bardzo wysoki przyrost naturalny ich populacji; mimo tego kolejne rządy francuskie podejmowały pewne kroki w celu ułatwienia muzułmanom warunków życia, czego przykładem jest zwiększenie

praw do opieki społecznej; młode pokolenia imigrantów, urodzone we Francji nie są zainteresowane powrotem do krajów wychodźstwa swoich przodków; większą tolerancję ujawniają Francuzi do przybyszów z Martyniki oraz Gwadelupy oraz do społeczności pochodzenia żydowskiego (s. 286).

Zauważa się, że elementem najsilniej łączącym Francję z innymi krajami zachodnioeuropejskimi jest religia chrześcijańska, aczkolwiek w ostatnich latach obserwuje się z dużą siłą ujawniające się nowe ruchy religijne, nowe społeczności wyznaniowe, które funkcjonują na zasadzie alternatywności w ładzie kulturowo-cywilizacyjnym Europy; ważną instytucją wspierającą ich funkcjonowanie są prawa człowieka i obywatela. Francja jest państwem wyrażającym akceptację dla tendencji rozszerzania ładu unijnego, aczkolwiek uznaje się za konieczne wyzwanie przygotowania krajów ubiegających się o przyjęcie w poczet wspólnoty do rzeczywistego uczestniczenia w równoprawnym w niej uczestniczeniu; opowiada się za przeprowadzeniem zmian i reform w ładzie poszerzającym udział państw we wspólnocie zwanej Unią Europejską. Francja podkreśla, że integracja europejska jest procesem niekorzystnie odbijającym się na dziedzictwie kulturowym narodów i państw; procesy unifikacyjne ujawniające się w urzeczywistnianiu idei integracyjnej powodują zacieranie tożsamości narodowych, unifikują rzeczywistość polityczną, społeczną i kulturalną; wskazuje się na próby powstrzymania tych zjawisk, które niosą negatywne następstwa dla odrębności poszczególnych podmiotów procesu integracyjnego.

Prezentując ład globalizacyjny zwraca się uwagę przede wszystkim na następstwa postępu naukowo-technicznego oraz rozwoju gospodarczego; nowe technologie przeobrażania całokształtu życia gospodarczego; zmienia się naturalne środowisko człowieka; staje się ono zagrożone przez nadmierną eksploatację; nie postrzega się zwykle zasad zrównoważonego rozwoju; wytworzone są według zunifikowanych standardów produkty w całej sferze konsumpcji, a tym samym tworzy się określony styl konsumpcyjny; rynek staje się główną siłą generującą postawy, zachowania, upodobania społeczne, które są typowe dla ludności całego globu ziemskiego. Rzeczywistość ta jest istotnym zagrożeniem dla dziedzictwa kulturowego poszczególnych podmiotów życia kulturowego, w a tym dla Francji, co jest

często podkreślane przez jej przedstawicieli – architektów nowego ładu europejskiego.

Podsumowując refleksyjnie przemiany dokonujące się we Francji, Europie w procesie integracyjnym podkreśla się, że Francja współcześnie zmienia się radykalnie; dawne przywiązanie do etykiety towarzyskiej traci na znaczeniu; nowe pokolenie preferuje mniej oficjalny styl życia codziennego, często zwracając się do siebie po imieniu lub bezpośrednią formą „ty”; jednak w tzw. wytwornych paryskich sferach społecznych obowiązuje nadal sztywna etykieta, a ceremoniał oficjalnej kolacji przypomina obyczaje dworskie (s. 311).

Praca wykonana została na bazie starannie zgromadzonych materiałów źródłowych oraz literatury przedmiotu. Stanowi ona istotny wkład do poszerzania wiedzy o ścieraniu się tradycji z wyzwaniami i wartościami kształtującego się ładu informacyjnego.

Andrzej Chodubski

Współczesne oblicza mediów, red. Joanny Marszałek-Kawa, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2005, ss. 365.

Powszechnie zauważa się, że szczególna rola przypada środkom masowego przekazu w generowaniu i stymulowaniu kierunków współczesnych przemian cywilizacyjnych. Stają się one siłą kreującą w krótkim czasie bohaterów oraz niemal jednocześnie są w stanie ich skompromitować. Coraz częściej wypierają one samodzielne myślenie ludzi w ich zachowaniach politycznych, społecznych i kulturalnych; powodują to nowoczesne techniki przekazu informacji oraz sposoby oddziaływania na odbiorców; zauważa się, że „w istocie rzeczy ogłupiają one ludzi wykształconych, a kształcą tych, którzy prowadzą ogłupiające życie”. Zauważa się, że natłok informacji i szybkie tempo przekazywania powoduje, że po krótkim czasie ludzie nie są w stanie powtórzyć żadnej z odbieranych informacji; przy odbiorze ich nie towarzyszy zwykle refleksja, porządkowanie danych, nie uświadamia się nawet sensu a zaspokaja się emocjonalnie, natychmiast ciekawość.

Media jednak stają się siłą wszechwładną – postawami, zachowaniami ludzi; propagują